

UKRAIŃSCY POLACY WOBEC KONFLIKTU NA UKRAINIE (2013–2015)

ANDRZEJ BONUSIAK

Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego

Poniższy tekst przedstawia postawy Polaków zamieszkałych na Ukrainie wobec konfliktu mającego miejsce na terenie Ukrainy w okresie 2013–2015. Uwagę poświęcono głównie zaprezentowaniu postaw społecznych przyjmowanych przez poszczególne grupy społeczności polskiej. W celu pełniejszego zrozumienia sytuacji w artykule zarysowano również tło polityczne omawianej sytuacji oraz ogólnie scharakteryzowano wybrane elementy zachowań prezentowanych przez całość społeczeństwa ukraińskiego.

W artykule zaprezentowana została próba uogólnienia sytuacji poprzez zaproponowanie koncepcji podziału mniejszości polskiej wg przyjmowanych zachowań i postaw z uwzględnieniem położenia poszczególnych grup polskich. Obejmuje ona następujące propozycje: bierni, zaangażowani, zapomniani, uchodźcy, ewakuowani, okupowani.

Słowa kluczowe: mniejszość polska, Ukraina, konflikt, Krym, Donbas, Rosja, separatyści, postawy społeczne

POLISH PEOPLE IN UKRAINE AND (VIS A VIS) THE CONFLICT IN UKRAINE (2013–2015)

The article presents the attitudes of Polish people living in Ukraine towards the conflict taking place in that country between 2013 and 2015. Special attention was given to the presentation of attitudes adopted by various groups of the Polish community. In order to better understand the case, the article also outlines the political background of the situation in question and generally characterizes selected elements of behaviours presented by the whole Ukrainian society.

The following text presents an attempt to generalize the position of Polish people in Ukraine by proposing a classification of the Polish minority by adopted behaviours and attitudes, taking into account the status of particular Polish groups. The classification includes the following types: passive, involved, forgotten, refugees, evacuees, occupied.

Keywords: Polish minority, Ukraine, conflict, Crimea, the Donbass, Russia, separatists, social attitudes

Powstanie niepodległej Ukrainy rozbudziło nadzieje jej mieszkańców na szybkie wyjście z kryzysu. Liczono na europeizację kraju, poprawę sytuacji życiowej i perspektyw ludności. Niestety, w istocie rzeczy nowopowstałemu państwu nie udało się rozwiązać żadnego z odziedziczonych problemów, co więcej pojawiło się szereg innych. Niewątpliwie czynnikami wpływającymi na taką sytuację były m.in. marazm społeczny, brak społeczeństwa obywatelskiego i słabość elit. Realnie szansa na zmianę tego stanu rzeczy pojawiła się trzykrotnie. Pierwszy raz w 1991 r., kiedy to na drodze referendum zatwierdzono deklarację niepodległości¹, drugi raz w dobie pomarańczowej rewolucji (2004)² oraz trzeci raz w okresie

¹ Referendum odbyło się 1.12.1991 r. Na pytanie: „Czy zgadza się Pan /Pani z Aktem ogłoszenia niepodległości Ukrainy?” ponad 90% głosujących odpowiedziało „tak”. Głosowanie było poprzedzone zmianami politycznymi w ZSRR oraz przeobrażeniami społeczno-politycznymi i gospodarczymi doby Michaiła Gorbaczowa. Ich rezultatem było powstanie na terenach Ukrainy (i w pozostałych republikach radzieckich) opozycji dążącej najpierw do przebudowy państwa, a następnie do suwerenności, por.: A. Chojnowski (1997), *Ukraina*, Warszawa: Wydawnictwo „Trio”, s. 201–203 i nast.; J. Darski (1993), *Ukraina. Historia, współczesność, konflikty narodowe*, Warszawa: Instytut Polityczny, s. 30–36 i nast.; J. Hrycak (2000), *Historia Ukrainy, 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, s. 310–322; A.J. Madera (2000), *Między Rosją a Europą. Ukraina na rozdrożu*, Rzeszów: Firma SAS Wanda Tarnawska, s. 40–41, 51, 68–74; *Ukraina /15-lecie ukraińskiej niepodległości*, <http://www.psz.pl/162-wschod/ukraina-15-lecie-ukraińskiej-niepodległości> [data dostępu: 27.06.2015].

² Przez to pojęcie rozumie się masowe protesty społeczne mające miejsce w okresie pomiędzy II turą wyborów prezydenckich a zaprzysiężeniem na stanowisko prezydenta W. Juszczonki (od 21.11.2004 r. do 23.01.2005 r.). Rozpoczęto je na wezwanie liderów opozycji W. Juszczonki i J. Tymoszenko, po ogłoszeniu zwycięstwa W. Janukowycza, kiedy okazało się, że oficjalne dane odbiegają od realnych o ponad 10%. Ostatecznie w wyniku mediacji międzynarodowej oraz rozmów wewnętrznych doprowadzono do porozumienia i powtórki II tury wyborów. Niestety, choć władzę objął kandydat opozycji, doszło do rozpadu bloku „pomarańczowej koalicji”. Zaniechano reform ekonomicznych i postulowanego zbliżenia z Europą, co doprowadziło do sukcesu W. Janukowycza w kolejnych wyborach prezydenckich i odejścia od idei zrywu, por.: A. Górską (2005), *Dokąd zmierzasz Ukraino?*, „Punkt Widzenia”, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich (dalej: OSW), s. 5–6, 9 i nast.; J. Hrycak (2009), *Re: Birth of Ukraine*, w: J. Hrycak, *Nowa Ukraina. Nowe interpretacje*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej, s. 177–197; J. Konieczna (2005), *Pomarańczowa rewolucja na Ukrainie. Próba zrozumienia przyczyn*, „Prace”, nr 18, Warszawa: OSW, s. 5–17; S. Matuszczak, A. Sarna (2013), *Od stabilizacji do stagnacji. Próby reform Wiktora Janukowycza*, „Punkt Widzenia”, Warszawa: OSW, s. 9; M. Wojciechowski (2006), *Pomarańczowy majdan*, Warszawa: Wydawnictwo W.A.B., s. 5–333; M. Ziółkowski (2008), *Projekt: Ukraina*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej, s. 68–76, 92–131; *Pomarańczowa rewolucja –Ukraina spogląda w stronę wolności*, <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1294703,Pomarańczowa-rewolucja-Ukraina-spogląda-w-stronę-wolności> [data dostępu: 27.07.2015].

rewolucji godności, a więc od końca roku 2013. Ostatni, zaskakująco długi okres aktywności społecznej i podejmowanie przez nowe władze prób europeizowania państwa są spowodowane fermentem świadomościowym zapoczątkowanym przez pomarańczową rewolucję oraz zmianą geopolitycznego położenia państwa³.

W wydarzeniach tych uczestniczyli bezpośrednio lub pośrednio przedstawiciele miejscowych mniejszości narodowych: Bułgarzy, Grecy, Niemcy, Rosjanie, Tatarzy, Żydzi i oczywiście Polacy⁴. Przedmiotem zainteresowania niniejszych rozważań jest sytuacja mniejszości polskiej w warunkach zmian polityczno-społecznych lat 2013–2015.

Lata prezydentury Wiktora Janukowycza (2010–2014) były czasem zdecydowanego odejścia od idei europeizowania państwa i zbliżenia ze strukturami atlantyckimi. Jednocześnie wzmacniano dotychczasowe związki z Federacją Rosyjską oraz rozbudowywano wpływy proprezydenckiej Partii Regionów. Dążono do osłabienia opozycji, prześladowano jej działaczy, ograniczano jej możliwość funkcjonowania. Władza starała się izolować najważniejszych przywódców politycznych i zwalczać niezależne dziennikarstwo. Wydawało się, że istniejącej opozycji brak jest jedności, przywódców, programów, struktur, finansów i dostępu do środków masowego przekazu. Nic nie wskazywało na szansę zmiany tej sytuacji. Wykorzystując istniejący stan rzeczy, ówczesne władze Ukrainy (prezydent i parlament) podejmowały dyskusyjne działania nastawione na wzmocnienie własnej pozycji. Między innymi 21.11.2013 r. zapadła decyzja o wstrzymaniu prac nad Układem Stowarzyszeniowym z Unią Europejską. Niespodziewanie 24.11.2013 r. na ulicach Kijowa odbyła się manifestacja ponad 100 tysięcy osób domagających się kontynuowania rozmów, następnie protesty społeczne rozlały się po kraju. Ze szczególnym nasileniem wystąpień wymierzonych przeciwko grupie sprawującej władzę zmierzył się Kijów, miał w nim miejsce wielomiesięczny protest, który przeszedł do historii jako *євромайдан*⁵. Jego rezultatem było odsunięcie od

³ Więcej o pomarańczowej rewolucji: A. Eberhardt (2009), *Rewolucja, której nie było. Bilans pięciolecia „pomarańczowej Ukrainy”*, „Punkt Widzenia”, Warszawa: OSW; J. Konieczna (2006), *Raport, Ukraina po pomarańczowej rewolucji – co zmieniło się w postawach i wartościach społeczeństwa*, Warszawa: OSW.

⁴ Ukraina powstała jako państwo wielonarodowe i wielowyznaniowe, co jest rezultatem wielowiekowych zmian demograficznych, szczególnie silnych w XX stuleciu. Zważywszy na rozlokowanie geograficzne i potencjał demograficzny mniejszości w globalnym zaludnieniu Ukrainy, uczestnictwo owych mniejszości w życiu politycznym (gospodarczym, kulturalnym, itp.) jest całkowicie zrozumiałe, zob. P. Eberhardt (1994), *Przemiany narodowościowe na Ukrainie XX wieku*, Warszawa: Biblioteka Obozu.

⁵ Dla całokształtu wydarzeń mających miejsce na Ukrainie w tym okresie używa się wielu nazw, najpopularniejsza jest właśnie *Євромайдан*, ale używa się również określeń: rewolucja 2013, eurorewolucja, rewolucja godności, rewolucja majdanowa, a nawet ukraińska wiosna.

władzy dotychczasowego prezydenta wraz z ekipą i przejście władzy przez dotychczasowych opozycjonistów. Formalnie nastąpiło to 22.02.2014 r.⁶

Jeszcze w trakcie walki o władzę obóz prezydencki uzyskał czynne poparcie wschodniego sojusznika. Rosjanie wykorzystywali posiadane możliwości w celu wspierania dotychczasowego kierownictwa, w znacznej mierze powolnego Kremlowi. Wykorzystywano choćby uzależnienie gospodarcze Kijowa od Moskwy, szczególnie energetyczne. Niezależnie od tego są dowody na bezpośredni udział członków rosyjskich służb specjalnych w działaniach na rzecz obozu rządzącego Ukrainą. Rosja pomagała również politykom odsuniętym od władzy⁷. Kiedy okazało się, że opozycjoniści wygrali, Moskwa przeszła do działań bezpośrednich. W ich ramach przeprowadziła na terenie Autonomicznej Republiki Krym akcję, której rezultatem było przyłączenie Krymu do Federacji Rosyjskiej⁸. Ostatnim elementem rosyjskiego zaangażowania w wewnętrzne

⁶ Podobno wezwanie do protestu zamieścił na Facebooku Mustafa Najem – jeden z najpopularniejszych ówczesnych dziennikarzy, por.: *Euromajdan. Ukraina bez odwrotu: zerwanie podpisania umowy z UE i represje w stosunku do pokojowych demonstrantów i dziennikarzy zdyskredytowały ukraińską władzę. Historia i osobliwości masowego antyrządowego protestu na Ukrainie*, Fundacja Otwarty Dialog, s. 3–5, 7–9 i nast. *Euromajdan*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Euromajdan> [data dostępu: 27.07.2015]; T.A. Olszański (2014), *Więcej jedności niż podziałów. Zróznicowanie wewnętrzne Ukrainy*, „Punkt Widzenia”, Warszawa: OSW, s. 7, 19–22; M. Wapiński, *Ukrainę obudził wpis na Facebooku. Tak zaczął się Euromajdan*, <http://www.tvp.info/17736276/ukraine-obudzil-wpis-na-facebooku-tak-zaczal-sie-euromajdan> [data dostępu: 27.07.2015]; S. Matuszczak, A. Sarma, *Od stabilizacji do stagnacji...*, s. 9 i nast.; T.A. Olszański (2011), *Strategia władz Ukrainy wobec opozycji*, „Komentarze”, nr 47, Warszawa: OSW, s. 1–5.

⁷ J. Darczewska (2014), *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, „Punkt Widzenia”, nr 42, Warszawa: OSW, s. 5–6; IAR, *Rewolucja na Majdanie. »Rosjanie brali udział w ataku«*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1382609,Rewolucja-na-Majdanie-Rosjanie-brali-udzial-w-ataku> [data dostępu: 30.08.2015]; W. Jakóbk, *Euromajdan a gaz łupkowy*, <http://www.eastbook.eu/2014/01/country/ukraine/euromajdan-a-gaz-%C5%82upkowy/#> [data dostępu: 26.08.2015]; *Rosja wobec „Euromajdanu”*, <http://osw.salon24.pl/552786,rosja-wobec-euromajdanu> [data dostępu: 26.08.2015]; rozmowy i korespondencja elektroniczna z L.A. Suchomłynowem (listopad 2013 – sierpień 2015); rozmowy i korespondencja elektroniczna z A. Iwaszko (grudzień 2014 – marzec 2015).

⁸ Zajęcie Krymu przeprowadzono bez większego oporu w ciągu kilku dni po 28.02.2014 r., a zostało ono usankcjonowane przez referendum przeprowadzone na półwyspie w dniu 16.03.2014 r. Działania Moskwy były oprostowane przez Kijów, wywołały opór części mieszkańców (przykładowo Tatarów) i doprowadziły do likwidacji działających tu placówek dyplomatycznych państw trzecich, jak choćby Konsulatu Generalnego RP w Sewastopolu. Realnie pełnię władzy na tym terenie sprawuje Rosja, która również utrzymuje i żywi mieszkańców, por.: J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej...*, s. 33–36; E. Fischer, J. Rogoża (2014), *Krymski worek bez dna: koszty aneksji półwyspu przez Rosję*, „Komentarze”, nr 143, Warszawa: OSW, s. 1–7; M. Jaroszewicz (2014), *Problem uchodźczy na Ukrainie: ocena sytuacji*, „Komentarze”, nr 147, Warszawa: OSW, s. 2; T.A. Olszański (2014), *Tatarzy krymscy po aneksji półwyspu przez Rosję*,

sprawy południowo-zachodniego sąsiada było wsparcie udzielane tworzącym swoje parapaństwa separatystom z obwodów donieckiego (Doniecka Republika Ludowa) i ługańskiego (Ługańska Republika Ludowa), a także na pozostałych terenach tzw. Nowej Rosji⁹.

Na oczach świata wewnętrzny konflikt polityczny przekształcił się w spór o charakterze międzynarodowym, w którym stronami konfliktu były władze ukraińskie, Autonomiczna Republika Krym, Donbaska i Ługańska Republika Ludowa oraz Federacja Rosyjska. Specyfika istniejącej sytuacji polegała na tym, że władze Ukrainy czy Rosji nie mogły (z różnych powodów) przyznać, że faktycznie pozostają w konflikcie zbrojnym. Żadna ze stron nie stwierdziła, że oficjalnie istnieje stan wojny pomiędzy Ukrainą i Rosją, co więcej, ciągle trwają rozmowy polityczne i współpraca gospodarcza (nawet w przemyśle zbrojeniowym). Oficjalnie na ten temat nie wypowiadają się również władze państw zachodnich, w tym Polski. Na jednoznaczne wypowiedzi pozwalają sobie jedynie politycy drugiego szeregu dążący za wszelką cenę do wzmocnienia swojej pozycji¹⁰.

Sytuacja ta zmieniła postawy i możliwości funkcjonowania mieszkańców, ze szczególnym nasileniem wpływając na zamieszkałe nad Dnieprem mniejszości narodowe. Należący do tych grup obywatele Ukrainy stali się przedmiotem szczególnej uwagi ogółu obywateli. Po raz pierwszy na taką skalę musieli określić się co do najistotniejszych dla swojego państwa kwestii. Rzecz jasna, zarówno w przypadku poszczególnych grup etnicznych, jak i całego społeczeństwa, istnieje wiele możliwych do przyjęcia zachowań warunkowanych przyczynami

„Komentarze”, nr 141, Warszawa: OSW, s. 4–6; T.A. Olszański, *Więcej jedności niż podziałów...*, s. 31–33; mk, ek, *Rosjanie zajmują Krym*, <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/11700?t=Rosjanie-zajmuja-Krym> [data dostępu: 30.08.2015].

⁹ Działania Rosji można interpretować jako próbę utrzymania niestabilności politycznej kraju. Wspieranie DRL, ŁRL, promowanie koncepcji budowy Nowej Rosji, a nawet głoszenie propagandowych haseł podziału Ukrainy są elementami polityki Kremla, o czym świadczą również jego działania w dobie pomarańczowej rewolucji, por.: M. Jaroszewicz, *Problem uchodźczy na Ukrainie: ...*, s. 3; T.A. Olszański, *Więcej jedności niż podziałów...*, s. 23–28; T. Piechal (2015), *Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu*, „Komentarze”, nr 174, Warszawa: OSW, s. 1–2, 4–5; »Pomarańczowe« protesty trwają, <http://odrozdzenie.org.ua/2003-6/cgi-bin/news.cgi?action=getlist&type=full&id=70&lang=pl> [data dostępu: 7.06.2015]; *Z kręgów Partii Regionów wyszedł pomysł federalizacji Ukrainy*, <http://www.kresy.pl/wydarzenia.polityka?zobacz%2Fz-szerogow-partii-regionow-wyszedl-pomysl-federalizacji-ukrainy#> [data dostępu: 25.08.2015].

¹⁰ Onet pisał: „Wydarzenia w Donbasie to wojna, którą Rosja prowadzi przeciwko Ukrainie – oświadczyła Marija Gajdar, córka byłego premiera Rosji Jegora Gajdara, która ma zostać zastępczynią szefa administracji obwodowej w Odessie, Micheila Saakaszwilogo...”, por. *Córka Jegora Gajdara: w Donbasie Rosja prowadzi wojnę*, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/corka-jegora-gajdara-w-donbasie-rosja-prowadzi-wojne/ld61e9> [data dostępu: 21.06.2015].

wewnętrzny i zewnętrzny. Na przykładzie mniejszości polskiej można wykazać istnienie kilku postaw i czynników na nie wpływających, co przedstawia schemat 1.

Pisząc o sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej na Ukrainie, omawiając czynniki tworzące napięcie wewnętrzne, wywołujące niepewność czy ograniczające perspektywy, bardzo często zapomina się dziś o Krymie. Półwysep i jego mieszkańcy znajdowali się na pierwszych stronach gazet, gdy dokonywało się oderwanie Autonomicznej Republiki Krym od Ukrainy. Z tej doby pochodzi zdecydowana większość informacji o mających tam miejsce wydarzeniach. Po przejęciu kontroli przez Federację Rosyjską liczba i waga materiałów dotyczących tego regionu stopniowo malały, aż wreszcie praktycznie zaginęły w masie wypowiedzi dotyczących o wiele poważniejszego konfliktu w Donbasie. Dostępne dane charakteryzujące położenie mniejszości tatarskiej, pojedyncze wypowiedzi i informacje od krymskich Polaków, ograniczona aktywność na stronach internetowych działających tam za czasów ukraińskich organizacji polskich – świadczą o zmianie warunków funkcjonowania mniejszości narodowych. Likwidacja Konsulatu Generalnego RP w Sewastopolu wyklucza zaś możliwość działań dyplomatycznych mających na celu pomoc w zmianie położenia Polaków. W praktyce mieszkańcy tego obszaru „zostali zapomniani”. Nie widać żadnego zainteresowania ze strony Warszawy sytuacją tych mieszkańców Krymu, którzy są polskiego pochodzenia. Coraz częściej można spotkać się z sugestią, że nawet Ukraina *de facto* pogodziła się z utratą półwyspu¹¹.

Jedynym oficjalnym dokumentem wyrażającym obawy i przedstawiającym interesy krymskich Polaków jest apel Stowarzyszenia Polaków na Krymie (SPnK). Zaczyna się on od słów: „My, etniczni Polacy, zamieszkujący terytorium Krymu, znaleźliśmy się dzisiaj w niebezpieczeństwie, zostaliśmy zakładnikami nieprawnych decyzji i działań samozwańczej władzy”. W dokumencie tym SPnK twierdzi, że przedstawiciele mniejszości polskiej zostali pozbawieni możliwości funkcjonowania, że zagrożone jest ich życie, i prosi polskie władze o pomoc.

¹¹ A. Bonusiak, *Problem bezpieczeństwa ludności polskiej na wschodzie Ukrainy w warunkach toczącej się wojny*, maszynopis referatu wygłoszonego na międzynarodowej konferencji naukowej *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa (aspekty polityczne, gospodarcze i militarne)*, Rzeszów, 23–24.06.2015, s. 9–10; E. Fischer, J. Rogoża, *Krymski worek bez dna...*, s. 1–7; M. Jaroszewicz, *Problem uchodźczy na Ukrainie...*, s. 2; T.A. Olszewski, *Tatarzy Krymscy po aneksji...*, s. 1–6; *Polacy na Krymie błagają o pomoc*, <http://www.fakt.pl/polacy-z-krymu-prosza-o-pomoc,artykuly,451545,1.html> [data dostępu: 19.06.2015]; *Stowarzyszenie Polaków na Krymie*, http://opk.at.ua/pl_index.html [data dostępu: 9.09.2015]; *Stowarzyszenie Polaków na Krymie*, <http://vk.com/opkatua> [data dostępu: 9.09.2015]; <http://odrodzenie.crimea.ua> [data dostępu: 9.09.2015]; rozmowy i korespondencja elektroniczna z L.A. Suchomłynowem (listopad 2013 – sierpień 2015).

Schemat 1.

Ogólna charakterystyka podziału mniejszości polskiej według przyjętych kryteriów

KRYM ZAPOMIENI	OBSZAR DRL I LRL OKUPOWANI	INNE TEREŃY UKRAINY		POLSKA EWAKUOWANI	ROSJA UCHODŹCY
		MIESZKAŃCY	UCHODŹCY		
Bierność, brak danych poświadczających aktywność poza pojedynczymi wypowiedziami i apelem	Bierność będąca wypadkową sytuacji (dostosowanie); aktywność pojedynczych osób zasadniczy cel działania: przetrwanie w warunkach parawojennych	Większość grupy biernie oczekująca wydarzeń, funkcjonująca w ramach aparatu państwowego i społecznych struktur organizacyjnych mniejszość czynnie zaangażowana; w działania na rzecz waleczących i poszkodowanych w wyniku działań militarnych	Aktywność w okresie ucieczki, a następnie najczęściej bierność; zasadniczy cel działania: przetrwanie w warunkach uchodźczych	Aktywność w okresie przygotowywania i przeprowadzania ewakuacji; zasadniczy cel działania: dostosowanie do warunków panujących w Polsce	Brak potwierdzonych danych o obecności przedstawicieli mniejszości polskiej wśród uciekinierów do Rosji

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów wykorzystanych w tej pracy.

Dostępne publikacje przedstawiające sytuację na rosyjskim Krymie potwierdzają, iż w rzeczywistości zmniejszyły się swobody obywatelskie. Okazało się też, że w praktyce nie ma szans na uzyskanie pomocy czy wsparcia zewnętrznego zarówno od Kijowa, jak i ze strony Warszawy. Nie wydaje się również, aby „zapomniane” mniejszości stały się obiektem zainteresowania Moskwy. W tej sytuacji krymscy Polacy mogą jedynie liczyć na przetrwanie istniejącej sytuacji¹².

W podobnej sytuacji jak mieszkańcy Krymu znalazły się miliony osób żyjących na terenach obwodów ługańskiego i donieckiego. Ich prawa obywatelskie uległy zredukowaniu, pojawiły się nowe władze, które wprowadziły swój porządek na zajętych obszarach. Na terenach pozostałych pod kontrolą ukraińską wprowadzone zostały rygory frontowe. Dodatkowo położenie ludności pogarsza tragiczna sytuacja ekonomiczna, załamanie się całego systemu państwowego i wreszcie toczące się stale działania o charakterze militarnym. Codziennością jest konieczność radzenia sobie z problemami wynikającymi z ciągle powstających tarć o to, kto ma wypłacać renty i emerytury, odpowiadać za dystrybucję prądu czy gazu, za funkcjonowanie systemu bankowego, opieki zdrowotnej, społecznej itp.¹³

Wśród ponad siedmiu milionów osób zamieszkujących tereny obu obwodów, wg spisu z 2001 roku, było ponad sześć tysięcy osób polskiego pochodzenia, w tym 4,3 tysiąca na terenie obwodu donbaskiego i 2,1 tysiąca na terenie obwodu ługańskiego. Biorąc pod uwagę istniejące szacunki i dostępne wypowiedzi, można stwierdzić, że znaczna część tych osób (nawet blisko połowa) pozostała w miejscu swojego zamieszkania. Tak jak wszyscy ludzie ci starali się przetrwać, zaspokoić swoje najprostsze potrzeby. Niezależnie od swoich poglądów politycznych musieli dostosować się do istniejącej sytuacji. Poważnie ograniczała ona możliwość prowadzenia działań organizacyjnych, społeczno-kulturalnych itp. Nic więc dziwnego, że dominującą wśród nich postawą jest bierność. Zważywszy na brak stabilizacji, perspektyw i stan stałego zagrożenia życia oraz zdrowia, wydaje się, że sytuacja tych mieszkańców jest gorsza od sytuacji ich pobratymców

¹² A. Bonusiak, *Problem bezpieczeństwa...*, ibid., s. 10; E. Fischer, J. Rogoża, *Krymski worek bez dna...*, s. 6; T.A. Olszewski, *Tatarzy Krymscy po aneksji...*, s. 4–6; P. Marzec, *Polacy mieszkający na Krymie: Jesteśmy zastraszeni. Ludzie są rozczarowani, boją się*, <http://www.rmf24.pl/raport-ukraina/fakty/news-polacy-mieszkajacy-na-krymie-jestesmy-zastraszani-ludzie-sa-Id,1698610> [data dostępu: 19.06.2015]; *Polacy Krymu chcą do Polski*, <http://znadniemna.pl/3627/polacy-krymu-chca-polski/> [data dostępu: 26.07.2015]; *Polacy na Krymie błagają o pomoc...* [data dostępu: 19.06.2015].

¹³ T. Piechal, *Republiki wojenne w Donbasie...*, s. 2, 5–8; T. Iwański (2015), *Razem, ale osobno? Polityka Kijowa wobec Donbasu*, „Komentarze”, nr 160, Warszawa: OSW, s. 1–8; rozmowy i korespondencja elektroniczna z A. Iwaszko (grudzień 2014–marzec 2015); rozmowy i korespondencja elektroniczna z L.A. Suchomłynowem (listopad 2013–sierpień 2015).

zamieszkałych na Krymie i zbliżona do sytuacji istniejących podczas wojny na terenach przyfrontowych¹⁴.

Na terenie bezpośrednio przylegającym do obszarów pogrążonych w konflikcie, a w miarę upływu czasu, również w głębi Ukrainy i Rosji, stopniowo wzrastała liczba uchodźców, którzy zdecydowali się na opuszczenie swych domów. Część z nich straciła swoje mieszkania i dobytek w wyniku walk, inni zdecydowali się szukać bezpieczeństwa i pomocy na terenach oddalonych od epicentrum konfliktu, do tego dochodził strach o bliskich i o siebie oraz brak jakichkolwiek perspektyw.

Zasadniczo przedstawiciele tej grupy, niezależnie od tego, gdzie dotarli, skazani są na utrzymywanie się z zasiłków rządowych i pomocy charytatywnej. Niektórzy dodatkowo mogą liczyć na pomoc ze strony bliższych i dalszych krewnych, ale siłą rzeczy nie może być ona duża. Tymczasem potrzeby uciekinierów są ogromne i stale rosną. Trudno sprecyzować skalę istniejących potrzeb. Dostępne dane są bardzo rozbieżne – przykładowo informacje podawane przez Urząd Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców mówią o 310 tysiącach tylko na samej Ukrainie, natomiast wyspecjalizowane komórki władz rosyjskich informują

¹⁴ W większości wiadomości dotyczących akcji polskiego MSZ można spotkać się z informacjami o tym, że ewakuowana została tylko niewielka grupa, że wielu pozostało z powodów rodzinnych, wieku, konieczności opieki nad chorymi członkami rodzin, przywiązania emocjonalnego do „małej ojczyzny” itp., por.: M. Jaroszewicz, *Problem uchodźczy na Ukrainie...*, s. 3; T. Piechał, *Republiki wojenne w Donbasie...*, s. 5; *Polacy z Donbasu: siedzimy na walizkach. »Wielu posprzedawało cały majątek«*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/ewakuacja-polakow-z-donbasu,502299.html> [data dostępu: 17.06.2015]; (RC), *Ewakuacja Polaków z Donbasu to fikcja*, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/ewakuacja-polakow-z-donbasu-to-fikcja/egl373> [data dostępu: 30.06.2015]; *Piotrowska o Polakach z Donbasu: do każdego podejmiemy indywidualnie*, http://www.pap.pl/palio/html.run?Instance=cms_www.pap.pl&_PageID=46&idnews=196470&_Checksum=807027130 [data dostępu: 17.06.2015]; *Ruszyła ewakuacja Polaków z Donbasu*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/ruszyła-ewakuacja-polakow-z-donbasu,504857.html> [data dostępu: 17.06.2015]; *162 Polaków już w Charkowie. Ewakuacja trwa*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/ruszyła-ewakuacja-polakow-z-donbasu-polacy-z-donbasu-w-drodze-do-kraju,504940.html> [data dostępu: 17.06.2015]; P. Andrusieczko, »Ja nie mogę już tu mieszkać«. Rozpoczęła się ewakuacja Polaków z Donbasu, http://wyborcza.pl/1,75477,17234661,_Ja_nie_moge_juz_tu_mieszkac_Rozpoczela_sie_ewakuacja.html#ixzz3dQdl9cXc [data dostępu: 17.06.2015]; L.A. Suchomłynow, *Polacy niczyi?*, <http://polonia.org.ua/polacy-niczyi.html> [data dostępu: 18.06.2015]; *W Donbasie ciągle są Polacy – ewakuacja nie była tak wielkim sukcesem jak twierdzi rząd*, <http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/w-donbasie-ciagle-sa-polacy-ewakuacja-nie-byla-tak-wielkim-sukcesem-jak-twierdzi-rzad> [data dostępu: 15.09.2015]; *Aboutnumber and composition population of Donets'k Region by data All-Ukrainian census of the population 2001*, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Donetsk/> [data dostępu: 5.09.2015]; *Aboutnumber and composition population of Luhansk Region by data All-Ukrainian census of the population 2001*, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Luhansk/> [data dostępu: 5.09.2015].

o ponad 600 tysiącach byłych mieszkańców terenów objętych konfliktem, którzy szukają schronienia w głębi Federacji Rosyjskiej. Dostępne są także szacunki określające łączną liczbę uciekinierów na ponad dwa miliony osób¹⁵.

Jeśli chodzi o uchodźców pochodzenia polskiego, to odnośnie do ich liczebności brak wiarygodnych danych. Wprawdzie władze polskie (a za nimi media) twierdzą, że zdecydowana większość przedstawicieli tej mniejszości opuściła Donbas i (w domyśle) znajduje się na terenach względnie bezpiecznych, ale nie są to informacje w pełni miarodajne. Określają one stan uciekinierów na dwa do trzech tysięcy osób. W istniejących warunkach nie sposób doprecyzować tę wielkość. Zważywszy, że ani Kijów, ani Moskwa nie były przygotowane na taką okoliczność, szczególnie ważna jest rozbudowana pomoc charytatywna zarówno udzielana przez struktury krajowe, jak i przesyłana z zagranicy (w tym z Polski). Ta ostatnia jest często aranżowana przez polskie stowarzyszenia działające na Ukrainie, do działań pomocowych włącza się również polski kler będący na misjach nad Dnieprem. Wykorzystuje on posiadane kontakty do organizowania pomocy – w tym przypadku jest ona zazwyczaj realizowana przez struktury ukraińskiego Caritasu¹⁶.

Wiadomo również, że polscy uchodźcy znajdowali pomoc i opiekę u Polaków zamieszkałych w głębi Ukrainy. Przykładowo „Słowo Polskie” informowało, że Chmielnicki Obwodowy Związek Polaków zaopiekował się grupą uchodźców

¹⁵ L.A. Suchomłynow, *Polacy niczyi?...*; M. Jaroszewicz, *Problem uchodźczy na Ukrainie...*, s. 3–4; *Agencja: ponad 2 miliony Ukraińców uciekło z Donbasu*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1495771,Agencja-ponad-2-miliony-Ukraincow-ucieklo-z-Donbasu> [data dostępu: 30.08.2015]; rozmowy i korespondencja elektroniczna z A. Iwaszko (grudzień 2014–marzec 2015); rozmowy i korespondencja elektroniczna z W. Zadunajskim (styczeń–grudzień 2014).

¹⁶ Władze polskie jeszcze przed rozpoczęciem działań mających na celu ewakuację Polaków z Donbasu prowadziły akcję pomocową: „Wiceminister Konrad Pawlik (...) odwiedził ośrodek Romaszka, gdzie prowadzone są przygotowania do zimy dla 400 uchodźców z Ukrainy wschodniej, realizowane w ramach projektu współfinansowanego przez Polską Pomoc (...). Ponadto Konsulat Generalny RP w Charkowie udziela pomocy rzeczowej i materialnej osobom polskiego pochodzenia z terenów konfliktu zbrojnego na Ukrainie wschodniej” (bp), „MSZ: jesteśmy zdeterminowani, żeby udzielić pomocy Polakom z Donbasu” <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/msz-jestesmy-zdeterminowani-zeby-udzielic-pomocy-polakom-z-donbasu/0hht4> [data dostępu: 26.07.2015]; *Ruszyła ewakuacja Polaków z Donbasu...* [data dostępu: 17.06.2015]; G. Maciak, *Dramatyczna sytuacja humanitarna Polaków na Ukrainie*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Dramatyczna-sytuacja-humanitarna-Polakow-na-Ukrainie-3379253.html> [data dostępu: 7.08.2015]; L. A. Suchomłynow, *Polacy niczyi?...*; *Tragiczna sytuacja humanitarna Polaków na wschodzie Ukrainy*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Tragiczna-sytuacja-humanitarna-Polakow-na-wschodzie-Ukrainy,wid,17707084,wiadomosc.html?ticaid=1155b0> [data dostępu: 7.08.2015]; *Polacy z Ukrainy potrzebują pomocy i zwracają się do naszych władz. Polski rząd odmawia*, <http://wpolityce.pl/swiat/259363-polacy-z-ukrainy-potrzebuja-pomocy-i-zwracaja-sie-do-naszych-wladz-polski-rzad-odmawia> [data dostępu: 7.08.2015]; M. Jaroszewicz, *Problem uchodźczy na Ukrainie...*, s. 3–4.

z donbaskich miejscowości Telmanowa i Granitne. Gazeta podkreślała, że Polacy żyjący w zagrożonych walkami miejscach nie rozumieją, z jakiego powodu nie mają szansy na ewakuację do Polski. Tak samo zresztą jak pozostali na terenach objętych walkami, „którzy nie rozumieją, dlaczego ich »lepsi« rodacy z Doniecka i Ługańska mogli wyjechać podczas jednorazowej akcji ewakuacji do Polski, a oni nie mogą na taką pomoc liczyć”¹⁷. Trudno dziwić się takiej postawie osób, które – podobnie jak ewakuowani – również posiadają „Kartę Polaka”, a nawet zostały urodzone w Polsce, o czym świadczą publikowane na łamach periodyku dokumenty.

Ewakuacja to jeden ze sposobów pomocy społeczności polskiej z terenów objętych konfliktem. Władze polskie sięgnęły po ten sposób raz i dały szansę wyjazdu grupie około 200 przedstawicieli diaspory polskiej. Ostatecznie polscy dyplomaci kierowani przez wiceministra spraw zagranicznych Konrada Pawlika, działającego w porozumieniu z KG RP w Charkowie, zorganizowali wyjazd 178 osób z Donbasu. Pomimo próśb, kierowanych do polskich władz przez przedstawicieli mniejszości polskiej na Ukrainie zamieszkałych w Mariupolu oraz na Krymie, nie zdecydowano się na kolejne podobne działania. Ogółem w Polsce schronienie znalazło ponad dwieście czterdzieści osób (241). Przebywa w niej bowiem również grupa 63 osób, którym udało się na własną rękę przedostać nad Wisłę. Według monitorującej ich sytuację Fundacji Wolność i Demokracja, w przeciwieństwie do ewakuowanych przez państwo polskie, nie są otoczeni opieką, nie otrzymują żadnej pomocy. Fundacja twierdzi, że zostali pozostawieni sami sobie¹⁸.

¹⁷ Kolejne listy z Donbasu z wołaniem o pomoc, http://wizyt.net/index.php?option=com_content&view=article&id=3900:kolejne-listy-z-donbasu-z-woaniem-o-pomoc-&catid=115:warto-wiedzie&Itemid=222 [data dostępu: 26.07.2015].

¹⁸ Wydarzenie to było szeroko komentowane w mediach polskojęzycznych na Ukrainie i w kraju, por.: A. Bonusiak, *Problem bezpieczeństwa...*, ibid.; P. Andrusieczko, *»Ja nie mogę już tu mieszkać«...* [data dostępu: 17.06.2015]; A. Bojke, *Polacy z Donbasu na walizkach. Trwa ich ewakuacja*, <http://www.tvp.info/18399215/polacy-z-donbasu-na-walizkach-trwa-ich-ewakuacja> [data dostępu: 17.06.2015]; *Ewakuacji Polaków z Mariupola na razie nie będzie. MSZ: sytuacja się poprawiła*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/nie-ma-decyzji-o-ewakuacji-polakow-z-mariupola,516495.html> [data dostępu: 8.06.2015]; O. Górzyński, *Dramatyczna sytuacja w Mariupolu. Polacy oczekują ewakuacji*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Dramatyczna-sytuacja-w-Mariupolu-Polacy-oczekuja-ewakuacji,wid,17400806,wiadomosc.html?tcid=115134> [data dostępu: 18.06.2015]; M. Kania, *Polacy wydani na pastwę losu. Rząd nie planuje ewakuacji z Mariupola*, <http://televizjarepublika.pl/polacy-wydani-na-pastwe-losu-rzad-nie-planuje-ewakuacji-z-mariupola,18006.html> [data dostępu: 18.06.2015]; *Kryzys na Ukrainie: ewakuacja Polaków z Mariupola? MSZ zabrało głos*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1380980,Kryzys-na-Ukrainie-ewakuacja-Polakow-z-Mariupola-MSZ-zabralo-glos> [data dostępu: 18.06.2015]; *Kursy językowe, zawodowe, adaptacyjne. Polacy z Donbasu chcą spokoju i pracy*, <http://www.tvn24>.

Warto wspomnieć o jeszcze jednej grupie: to osoby, które zdecydowały się na współpracę z separatystami. Przykładem może być wieloletnia prezes organizacji „Polonia” z Makijewki, Irena Erdman, która „została wybrana na prezesa Rady Mniejszości Narodowych w DRL”. Stanowisko zajmowane przez nią i przez część pozostałych na terenie Donbasu organizatorów życia polonijnego jest rezultatem – jak twierdzą sami zainteresowani – prób dostosowania się do istniejącej sytuacji. „My nie jesteśmy po żadnej stronie. Chyba tylko i wyłącznie po swojej. Chcemy żyć” – twierdzi I. Erdman. Według tych działaczy próby powrotu do normalności oznaczają włączanie się w funkcjonowanie działających na terenie DRL i ŁRL struktur i wyzyskiwanie ich w celu prowadzenia własnej działalności organizacyjnej¹⁹.

Z drugiej jednak strony o wiele częstsze było angażowanie się przedstawicieli środowiska polskiego w akcje proreformatorskie. Oczywiście nie były to działania na wielką skalę, a raczej przedsięwzięcia o charakterze lokalnym, często prowadzone z wykorzystaniem nowoczesnych mediów i kontaktów poszczególnych przywódców polonijnych w kraju i za granicą. Można wyszczególnić kilka rodzajów zachowań i działań podejmowanych przez poszczególne środowiska – pamiętać bowiem należy o tym, że zazwyczaj postawa władz lub animatorów życia polonijnego bezpośrednio przenosiła się na zachowania całych grup.

Wydaje się jednak, że zdecydowana większość osób polskiego pochodzenia (podobnie jak innych współobywateli) zachowywała wstrzemięźliwość. Nawet jeśli początkowo dali się oni ponieść entuzjazmowi, to w miarę upływu czasu i rosnących trudności życia codziennego stopniowo tracili aktywność, popadali w apatię i bierność.

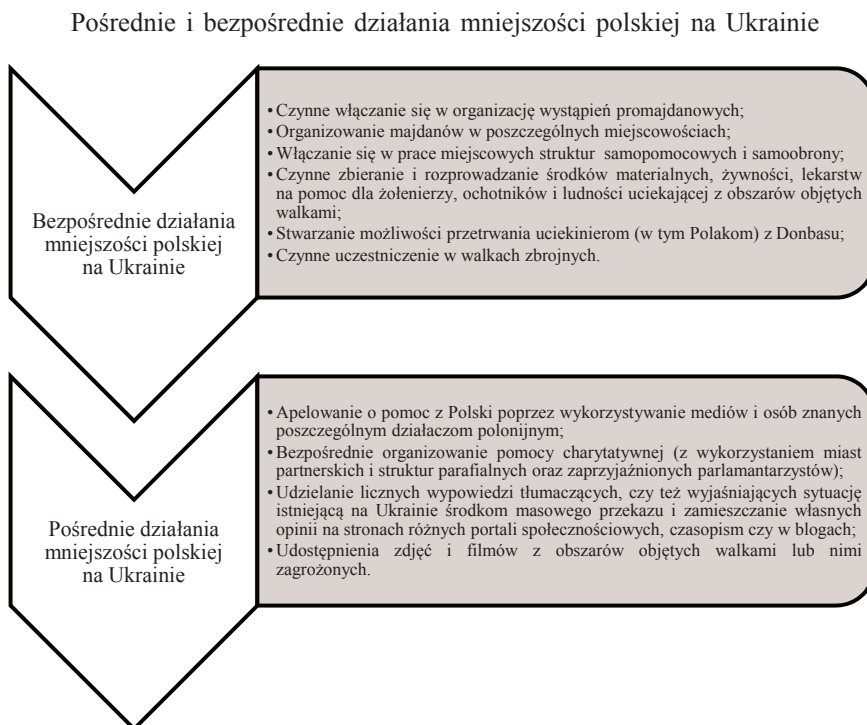
Jednak niezależnie od tego, w jakich warunkach żyła społeczność polska na Ukrainie i jak zmieniało się postrzeganie przez nią opisywanej sytuacji, nikt nie odwołał, czy też nie zdementował *Apelu*, w którym najważniejsze polskie organizacje nad Dnieprem zajęły jednoznaczne stanowisko.

Analiza dostępnych źródeł pozwala na stwierdzenie, że w walkach na Ukrainie czynny udział biorą zarówno mieszkańcy Ukrainy pochodzenia polskiego, jak i Polacy. Jeśli chodzi o tych pierwszych, to w istocie rzeczą jest to jedynie spełnienie obywatelskiego obowiązku (wobec ojczystej Ukrainy) lub świadomego wyboru i zdrady państwa (jeśli jest prawdą walka ukraińskich Polaków po stronie separatystów). Zdecydowanie inaczej trzeba ocenić czynne

¹⁹ »Polska« separatystka Irena Erdman została prezesem Rady Mniejszości w DRL, http://www.wizyt.net/index.php?option=com_content&view=article&id=3986:polska-separatystka-irena-erdman-zostaa-prezesem-rady-mniejszoci-w-drl-&catid=114:stosunki-polsko-ukrainskie&Itemid=225 [data dostępu: 20.05.2015]; M. Pyż, *Okrzyknęci separatystami*, <http://polmedia.pl/okrzykneci-separatystami/> [data dostępu: 15.09.2015].

uczestnictwo i to po obu stronach konfliktu, samych Polaków. Jest ono sprzeczne z obowiązującym polskich obywateli prawem krajowym, a także z zapisami prawa międzynarodowego²⁰.

Schemat 2.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy wykorzystanych w tej pracy źródeł.

²⁰ Według posła PiS Marka Opióły: „Kilku Polaków walczy na Ukrainie po stronie separatystów, a około dziesięciu po stronie ukraińskiej (...)”. Potwierdzenie faktu czynnego uczestniczenia ukraińskich Polaków w konflikcie można znaleźć w samym *Apelu* trzech organizacji z 10 lutego 2015 roku, zob.: elem (PAP), *Po przeciwnych stronach. Polacy na Ukrainie strzelają do siebie!*, <http://www.fakt.pl/polityka/polacy-walczą-przeciw-sobie-w-wojnie-na-ukrainie,artykuly,529180.html> [data dostępu: 20.05.2015]; *Apel. W imieniu Polaków na Ukrainie*, <http://www.dk.com.ua/post.php?id=3287> [data dostępu: 18.06.2015]; *Oświadczenie organizacji Polskich na Ukrainie w związku z sytuacją na Donbasie*, <http://z-p-u.org/index.php/2015/02/10/ooswiadczenie-polskich-organizacji-na-ukrainie-w-zwiazku-z-sytuacja-na-donbasie/> [data dostępu: 20.05.2015]; *Polak walczy w Donbasie po ukraińskiej stronie. »Nie jestem najemnikiem. Jestem idealistą. Nikt mi nie płaci. To taki wolontariat« Rozmowa Agnieszki Lichnerowicz*, http://www.tokfm.pl/Tokfm/1,103454,17510645,Polak_walczy_w_Donbasie_po_ukrain_skiej_stronie_Nie.html [data dostępu: 7.08.2015].

Ilustracja 3.

Apel Polaków na Ukrainie

*Apel***W imieniu Polaków na Ukrainie**

Obserwując wydarzenia na wschodzie Ukrainy, my – miejscowi Polacy, nie możemy stać biernie wobec tego, co się dzieje z naszą ojczyzną, skropioną krwią powstańców styczniowych, żołnierzy Wojska Polskiego, broniących „Naszej i Waszej Wolności”, ofiar represji NKWD w latach 30. XX wieku i bratobójczego konfliktu na Wołyniu w latach 1943–44.

Dziś Ukraina, państwo którego obywatelami jesteśmy także my – miejscowi Polacy, stoi chyba przed największym wyzwaniem w całej historii swojego istnienia na mapie świata. Rosyjski agresor, nie reagując na wyrazy „zaniepokojenia” ze strony krajów Europy i USA, dzień za dniem pomaga wspieranym militarnie przez niego separatystom rozszerzać kontrolowaną przez nich strefę na Donbasie, równając z ziemią coraz to nowe miasta i wsie.

Wbrew opiniom wielu ekspertów, Putin nie zatrzymał się na Krymie. Sztucznie zainicjowana przez rosyjskie służby specjalne rebelia w Doniecku i Ługańsku, już pochłonęła tysiące ofiar, także polskiego pochodzenia. Do walki ze wspieranymi militarnie i finansowo prorosyjskimi terrorystami wstąpi z bronią w ręku nasi rodacy – Polacy z Mościsk, Lwowa, Kijowa, Zytomierza i Krasilowa... W nierównej bitwie ramię, w ramię z Ukraincami, Białorusinami i przedstawicielami innych narodowości zamieszkujących żyzną ukraińską ziemię, bronią oni możliwości swobodnego rozmawiania w języku ojczystym, modlenia się w tym kościele, do którego uczęszczali nasi babcie i dziadkowie. My, etniczni Polacy, robimy to z myślą także o kraju swoich przodków – ukochanej Polsce.

Pragniemy z całą odpowiedzialnością ogłosić wszem i wobec, że my - Polacy na Ukrainie jednogłośnie i jednoznacznie UZNAJEMY ROSJĘ ZA AGRESORA, A SEPARATYSTYCZNE REPUBLIKI, DONIECKĄ I LUGAŃSKĄ, ZA ORGANIZACJE TERRORYSTYCZNE. Zwracamy się do polskiego parlamentu, a także innych parlamentów europejskich, by też uchwalili podobną decyzję w oparciu o wartości demokratyczne i chrześcijańskie, które są filarami pokojowego współistnienia cywilizowanych krajów na świecie.

W imieniu Polaków na Ukrainie,

*Zarząd Federacji Organizacji Polskich,
Zarząd Związku Polaków Ukrainy,
Rada Partii Polaków „Solidarność”*

Źródło: *Apel. W imieniu Polaków na Ukrainie*, <http://www.dk.com.ua/post.php?id=3287> [data dostępu: 18.06.2015].

Dla przyszłości państwa ukraińskiego, które powstało jako kraj wielonarodowy, duże znaczenie ma zachowanie mniejszości narodowych. Kijów musi się liczyć z ich stanowiskiem ze względu na kilka czynników. Pierwszym z nich jest znaczny udział mniejszości narodowych w globalnym zaludnieniu państwa; drugim – geograficzne rozmieszczenie tych mniejszości na mapie państwa; trzecim – fakt istnienia możliwości czynnego wykorzystywania poszczególnych grup narodowościowych przez rządy państw macierzystych dla realizacji swoich interesów na terenach pozostających pod kontrolą Kijowa.

Pomimo proporcjonalnie niewielkiej liczebności mniejszość polska na Ukrainie odgrywa znaczną rolę w działaniach na rzecz swojej ojczyzny. Szczególnie widoczne jest to w zakresie organizowania akcji pomocowych. Ogólnie rzecz biorąc, omawiane środowisko było zasadniczo proeuropejskie i antyrosyjskie. Tak jak w przypadku pozostałych mniejszości narodowych byli wśród jej członków ludzie czynnie zaangażowani w działania na rzecz reformowania państwa, uczestnicy *євромайдану*, żołnierze regularnych i ochotnicy nieregularnych formacji walczących na wschodzie kraju. Znaczną grupę stanowiły osoby zaangażowane w akcje o charakterze humanitarnym, w bezpośrednią pomoc dla poszkodowanych w walkach żołnierzy i ludności cywilnej, pomoc udzielaną

zarówno osobom w strefie bezpośredniego zagrożenia (frontowej), jak i uchodźcom w głębi państwa. Szczególnie ważne są akcje pomocowe, wystarczy pamiętać, iż ogólna liczba osób potrzebujących stałej pomocy na terenach bezpośrednio i pośrednio dotkniętych walkami szacowana jest na ponad 4,5 miliona²¹. Kolejną grupę stanowiły osoby zaangażowane w działania informacyjne, donoszące za pomocą nowoczesnych mediów o sytuacji na terenach objętych konfliktem. Byli również tacy, którzy cały wysiłek poświęcili przetrwaniu w warunkach stałego zagrożenia wojennego lub na uchodźstwie. Wśród obywateli Ukrainy mających polskie pochodzenie trzeba wymienić jeszcze jedną grupę osób, które uzyskały szansę przetrwania wojny w Polsce i jako takie przestały stanowić część mniejszości polskiej. W przypadku tej grupy podstawowym problemem stało się dostosowanie do warunków życia nad Wisłą.

Tekst zamknięto 15.09.2015 r.

BIBLIOGRAFIA

- About number and composition population of Donets'k Region by data All-Ukrainian census of the population 2001*, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Donetsk/> [data dostępu: 5.09.2015].
- About number and composition population of Luhansk Region by data All-Ukrainian census of the population 2001*, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Luhansk/> [data dostępu: 5.09.2015].
- Agencja: *ponad 2 miliony Ukraińców uciekło z Donbasu*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1495771,Agencja-ponad-2-miliony-Ukraincow-ucieklo-z-Donbasu> [data dostępu: 30.08.2015].
- Andrusieczko P., „*Ja nie mogę już tu mieszkać*”. *Rozpoczęła się ewakuacja Polaków z Donbasu*, http://wyborcza.pl/1,75477,17234661,_Ja_nie_moge_juz_tu_mieszkac_Rozpoczela_sie_ewakuacja.html#ixzz3dQdl9cXc [data dostępu: 17.06.2015].
- Apel. *W imieniu Polaków na Ukrainie*, <http://www.dk.com.ua/post.php?id=3287> [data dostępu: 18.06.2015].
- Bojke A., *Polacy z Donbasu na walizkach. Trwa ich ewakuacja*, <http://www.tvp.info/18399215/polacy-z-donbasu-na-walizkach-trwa-ich-ewakuacja> [data dostępu: 17.06.2015].
- Bonusiak A. (2015), *Problem bezpieczeństwa ludności polskiej na wschodzie Ukrainy w warunkach toczącej się wojny*, maszynopis referatu wygłoszonego na międzynarodowej konferencji naukowej „Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa (aspekty polityczne, gospodarcze i militarne)”, Rzeszów, 23–24czerwca2015 r.

²¹ *Kryzys humanitarny na Ukrainie. Daj nadzieję starszym ludziom!*, <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/kryzys-humanitarny-na-ukrainie-daj-nadzieje-starszym-ludziom/1bdv4d> [data dostępu: 14.08.2015].

- (bp), MSZ: *jestemy zdeterminowani, żeby udzielić pomocy Polakom z Donbasu*, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/msz-jestesmy-zdeterminowani-zeby-udzielic-pomocy-polakom-z-donbasu/0hht4> [data dostępu: 26.07.2015].
- Chojnowski A. (1997), *Ukraina*, Warszawa: Trio.
- Córka Jegora Gajdara: *w Donbasie Rosja prowadzi wojnę*, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/corka-jegara-gajdara-w-donbasie-rosja-prowadzi-wojne/ld61e9> [data dostępu: 21.06.2015].
- Darczewska J. (2004), *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, „Punkt Widzenia”, nr 42, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Darski J. (1993), *Ukraina. Historia, współczesność, konflikty narodowe*, Warszawa: Instytut Polityczny.
- Eberhardt A. (2009), *Rewolucja, której nie było. Bilans pięciolecia „pomarańczowej Ukrainy”*, „Punkt Widzenia”, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Eberhardt P. (1994), *Przemiany narodowościowe na Ukrainie XX wieku*, Warszawa: Biblioteka Obozu.
- elem (PAP), *Po przeciwnych stronach. Polacy na Ukrainie strzelają do siebie!*, <http://www.fakt.pl/polityka/polacy-walczą-przeciw-sobie-w-wojnie-na-ukrainie,artykuly,529180.html> [data dostępu: 20.05.2015].
- Euromajdan*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Euromajdan> [data dostępu: 27.07.2015].
- Euromajdan. Ukraina bez odrotu: zerwanie podpisania umowy z UE i represje w stosunku do pokojowych demonstrantów i dziennikarzy zdyskredytowały ukraińską władzę. Historia i osobliwości masowego antyrządowego protestu na Ukrainie*, Fundacja Otwarty Dialog.
- Ewakuacji Polaków z Mariupola na razie nie będzie. MSZ: sytuacja się poprawiła*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/nie-ma-decyzji-o-ewakuacji-polakow-z-mariupola,516495.html> [data dostępu: 8.06.2015].
- Fischer E., Rogoża J. (2014), *Krymski worek bez dna: koszty aneksji półwyspu przez Rosję*, „Komentarze”, nr 143, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Górska A. (2005), *Dokąd zmierzasz Ukraino?*, „Punkt Widzenia”, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Górzyński O., *Dramatyczna sytuacja w Mariupolu. Polacy oczekują ewakuacji*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Dramatyczna-sytuacja-w-Mariupolu-Polacy-oczekuja-ewakuacji,wid,17400806,wiadomosc.html?tid=115134> [data dostępu: 18.06.2015].
- Hrycak J. (2000), *Historia Ukrainy, 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.
- Hrycak J. (2009), *Re: Birth of Ukraine*, w: Hrycak J., *Nowa Ukraina. Nowe interpretacje*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej.
- IAR, *Rewolucja na Majdanie. »Rosjanie brali udział w ataku«*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1382609,Rewolucja-na-Majdanie-Rosjanie-brali-udzial-w-ataku> [data dostępu: 30.08.2015].
- Iwański T. (2015), *Razem, ale osobno? Polityka Kijowa wobec Donbasu*, „Komentarze”, nr 160, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Jakóbk W., *Euromajdan a gaz łupkowy*, <http://www.eastbook.eu/2014/01/country/ukraine/euromajdan-a-gaz-%C5%82upkowy/#> [data dostępu: 26.08.2015].
- Jaroszewicz M. (2014), *Problem uchodźczy na Ukrainie: ocena sytuacji*, „Komentarze”, nr 147, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kania M., *Polacy wydani na pastwę losu. Rząd nie planuje ewakuacji z Mariupola*, <http://telewizjarepublika.pl/polacy-wydani-na-pastwe-losu-rzad-nie-planuje-ewakuacji-z-mariupola,18006.html> [data dostępu: 18.06.2015].

- Kolejne listy z Donbasu z wołaniem o pomoc*, http://wizyt.net/index.php?option=com_content&view=article&id=3900:kolejne-listy-z-donbasu-z-woaniem-o-pomoc-&catid=115:warto-wiedzie&Itemid=222 [data dostępu: 26.07.2015].
- Konieczna J. (2005), *Pomarańczowa rewolucja na Ukrainie. Próba zrozumienia przyczyn*, „Prace OSW”, nr 18, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Konieczna J. (2006), *Raport, Ukraina po pomarańczowej rewolucji – co zmieniło się w postawach i wartościach społeczeństwa*, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kryzys humanitarny na Ukrainie. Daj nadzieję starszym ludziom!*, <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/kryzys-humanitarny-na-ukrainie-daj-nadzieje-starszym-ludziom/1bdv4d> [data dostępu: 14.08.2015].
- Kryzys na Ukrainie: ewakuacja Polaków z Mariupola? MSZ zabrało głos*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1380980,Kryzys-na-Ukrainie-ewakuacja-Polakow-z-Mariupola-MSZ-zabralo-glos> [data dostępu: 18.06.2015].
- Kursy językowe, zawodowe, adaptacyjne. Polacy z Donbasu chcą spokoju i pracy*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/polacy-ewakuowani-z-donbasu,505876.html> [data dostępu: 17.06.2015].
- Maciak G., *Dramatyczna sytuacja humanitarna Polaków na Ukrainie*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Dramatyczna-sytuacja-humanitarna-Polakow-na-Ukrainie-3379253.html> [data dostępu: 7.08.2015].
- Madera A.J. (2000), *Między Rosją a Europą. Ukraina na rozdrożu*, Rzeszów: SAS.
- Marzec P., *Polacy mieszkający na Krymie: Jesteśmy zastraszani. Ludzie są rozczarowani, boją się*, <http://www.rmfm24.pl/raport-ukraina/fakty/news-polacy-mieszkajacy-na-krymie-jestesmy-zastraszani-ludzie-sa-,nId,1698610> [data dostępu: 19.06.2015].
- Matuszczak S., Sarna A. (2013), *Od stabilizacji do stagnacji. Próby reform Wiktora Janukowycza*, „Punkt Widzenia”, nr 32, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- mk, ek, *Rosjanie zajmują Krym*, <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/11700?t=Rosjanie-zajmuja-Krym> [data dostępu: 30.08.2015].
- MSZ: jesteśmy zdeterminowani, by pomóc Polakom z Donbasu*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ewakuacja-polakow-z-ukrainy-najpierw-wstrzymana-teraz-wznowiona,501842.html> [data dostępu: 17.06.2015].
- „Odrodzenie”, *Stowarzyszenie Polaków w Jalcie*, <http://odrozenie.crimea.ua> [data dostępu: 9.09.2015].
- Olszański T.A. (2011), *Strategia władz Ukrainy wobec opozycji*, „Komentarze”, nr 47, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Olszański T.A. (2014), *Tatarzy krymscy po aneksji półwyspu przez Rosję*, „Komentarze”, nr 141, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Olszański T.A. (2014), *Więcej jedności niż podziałów. Zróżnicowanie wewnętrzne Ukrainy*, „Punkt Widzenia”, nr 40, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Oświadczenie organizacji Polskich na Ukrainie w związku z sytuacją na Donbasie*, <http://z-p-u.org/index.php/2015/02/10/ooswiadczenie-polskich-organizacji-na-ukrainie-w-zwiazku-z-sytuacja-na-donbasie/> [data dostępu: 20.05.2015].
- Piechal T. (2015), *Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu*, „Komentarze”, nr 174, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Piotrowska o Polakach z Donbasu: do każdego podejmiemy indywidualnie*, http://www.pap.pl/palio/html.run?Instance=cms_www.pap.pl&_PageID=46&idnews=196470&_Checksum=807027130 [data dostępu: 17.06.2015].

- Polacy Krymu chcą do Polski*, <http://znadniemna.pl/3627/polacy-krymu-chca-polski/> [data dostępu: 26.07.2015].
- Polacy na Krymie błagają o pomoc*, <http://www.fakt.pl/polacy-z-krymu-prosza-o-pomoc,artykuly,451545,1.html> [data dostępu: 19.06.2015].
- Polacy z Donbasu: siedzimy na walizkach. »Wielu posprzedawalo cały majątek«*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/ewakuacja-polakow-z-donbasu,502299.html> [data dostępu: 17.06.2015].
- Polacy z Ukrainy potrzebują pomocy i zwracają się do naszych władz. Polski rząd odmawia*, <http://wpolityce.pl/swiat/259363-polacy-z-ukrainy-potrzebuj-pomocy-i-zwracaja-sie-do-naszyc-wladz-polski-rzad-odmawia> [data dostępu: 7.08.2015].
- Polak walczy w Donbasie po ukraińskiej stronie. »Nie jestem najemnikiem. Jestem idealistą. Nikt mi nie płaci. To taki wolontariat«. Rozmowa Agnieszki Lichnerowicz*, http://www.tokfm.pl/Tokfm/1,103454,17510645,Polak_walczy_w_Donbasie_po_ukrainskiej_stronie__Nie.html [data dostępu: 7.08.2015].
- »Polska« separatystka Irena Erdman została prezesem Rady Mniejszości w DRL*, http://www.wizyt.net/index.php?option=com_content&view=article&id=3986:polska-separatystka-irena-erdman-zostaa-prezesem-rady-mniejszoci-w-drl-&catid=114:stosunki-polsko-ukrainskie&Itemid=225 [data dostępu: 20.05.2015].
- Pomarańczowa rewolucja – Ukraina spogląda w stronę wolności*, <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1294703,Pomaraneczowa-rewolucja-Ukraina-spoznadza-w-strone-wolnosci> [data dostępu: 27.07.2015].
- »Pomarańczowe« protesty trwają*, <http://odrodzenie.org.ua/2003-6/cgi-bin/news.cgi?action=getlist&type=full&id=70&lang=pl> [data dostępu: 7.06.2015].
- Pyż M., *Okrzyknicy separatystami*, <http://polmedia.pl/okrzyknicy-separatystami/> [data dostępu: 15.09.2015].
- (RC), *Ewakuacja Polaków z Donbasu to fikcja*, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/ewakuacja-polakow-z-donbasu-to-fikcja/egl373> [data dostępu: 30.06.2015].
- Rosja wobec »Euromajdanu«*, <http://osw.salon24.pl/552786,rosja-wobec-euromajdanu> [data dostępu: 26.08.2015].
- Rozmowy i korespondencja elektroniczna z Andrzejem Iwaszko (grudzień 2014–styczeń 2015).
- Rozmowy i korespondencja elektroniczna z Lechem Aleksym Suchomłynowem (listopad 2013–sierpień 2015).
- Rozmowy i korespondencja elektroniczna z Wadimem Zadunajskim (styczeń–grudzień 2014).
- Ruszyła ewakuacja Polaków z Donbasu*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/ruszyla-ewakuacja-polakow-z-donbasu,504857.html> [data dostępu: 17.06.2015].
- 162 Polaków już w Charkowie. Ewakuacja trwa*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/ruszyla-ewakuacja-polakow-z-donbasu-polacy-z-donbasu-w-drodze-do-kraju,504940.html> [data dostępu: 17.06.2015].
- Stowarzyszenie Polaków na Krymie*, http://opk.at.ua/pl_index.html [data dostępu: 9.09.2015].
- Stowarzyszenie Polaków na Krymie*, <http://vk.com/opkatua> [data dostępu: 9.09.2015].
- Suchomłynow L.A., *Polacy niczyi?* <http://polonia.org.ua/polacy-niczyi.html> [data dostępu: 18.06.2015].
- Tragiczna sytuacja humanitarna Polaków na wschodzie Ukrainy* [data dostępu: 7.08.2015].
- Ukraina. 15-lecie ukraińskiej niepodległości*, <http://www.psz.pl/162-wschod/ukraina-15-lecie-ukrainskiej-niepodleglosci> [data dostępu: 27.06.2015].
- W Donbasie ciągle są Polacy – ewakuacja nie była tak wielkim sukcesem jak twierdzi rząd*, <http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/w-donbasie-ciagle-sa-polacy-ewakuacja-nie-byla-tak-wielkim-sukcesem-jak-twierdzi-rzad> [data dostępu: 15.09.2015].

Wapiński M., *Ukrainę obudził wpis na Facebooku. Tak zaczął się Euromajdan*, <http://www.tvp.info/17736276/ukraine-obudzil-wpis-na-facebooku-tak-zaczal-sie-euromajdan> [data dostępu: 27.07.2015].

Wojciechowski M. (2006), *Pomarańczowy majdan*, Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.
Z dziećmi na rękach uciekają przed wojną. Część uchodźców z Donbasu już w Polsce, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/samoloty-z-polakami-z-donbasu,505449.html> [data dostępu: 17.06.2015].

Z kręgów Partii Regionów wyszedł pomysł federalizacji Ukrainy, <http://www.kresy.pl/wydarzenia-polityka?zobacz%2Fz-szeregow-partii-regionow-wyszedl-pomysl-federalizacji-ukrainy#> [data dostępu: 25.08.2015].

Ziółkowski M. (2008), *Projekt: Ukraina*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej.